

УДК 72.01:130.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2026.39.28>

ОСОБЛИВОСТІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИХ ТА ТЕМПОРАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ІНКЛЮЗІЇ У ПРОЄКТУВАННІ ОБ'ЄКТІВ СУЧАСНОГО УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

Король Володимир Петрович¹, Творонович Ігор Олександрович²

¹ доцент кафедри образотворчого мистецтва та архітектурної графіки,
Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, Україна,
e-mail: korol.vp@knuba.edu.ua, orcid: 0000-0001-5474-5321

² доктор філософії з дизайну,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та архітектурної графіки,
Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, Україна,
e-mail: igorwork19@gmail.com, orcid: 0000-0001-9934-2139

Анотація. У сучасному світі питання соціальної інклюзії та доступності простору перестали бути суто технічним завданням архітектурного проектування. Попри наявність розгалуженої системи державних будівельних норм (ДБН), механічне впровадження елементів доступності часто не досягає своєї мети, залишаючись формальним «додатком» до міського середовища. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю перегляду інклюзії не як набору пандусів чи підйомників, а як глибинного соціокультурного процесу, що визначає життєздатність громад.

Мета. Метою статті є аналіз взаємозв'язку концепцій соціальної інклюзії, доступності та універсального дизайну в контексті проектування та розвитку громад; обґрунтування потреби переходу від технічного до соціокультурного розуміння інклюзивних процесів.

Методологія. У дослідженні застосовано «розуміючу методологію» та екзистенційну феноменологію як альтернативу постпозитивістському контролю.

Результати. Доведено, що доступність є вторинною щодо інклюзії та виступає лише матеріальним втіленням і якісним показником інклюзивного процесу, а не його причиною. Виявлено, що редукаціоністське фокусування виключно на фізичних бар'єрах (архітектурна доступність) без урахування ментальних і психосоціальних аспектів призводить до відчуження мешканців від створеного середовища. Встановлено, що інклюзія є динамічним процесом, який розвивається незалежно від зовнішнього проектування.

Наукова новизна. Запропоновано зміну парадигми сприйняття інклюзії: відхід від трактування її як набору технічних стандартів (ДБН) до розуміння як темпорального соціокультурного процесу. Обґрунтовано органічний характер інклюзивних механізмів навіть у жорстких ієрархічних структурах.

Практична значущість. Запропонований підхід дає змогу архітекторам та дослідникам зайняти позицію «включеного спостерігача», що сприяє створенню рішень, які відповідають реальним змінам громад. Інклюзія розглядається як стратегічний механізм накопичення людського капіталу, що є критично важливим для сталого розвитку територій та соціальної згуртованості.

Ключові слова: соціальна інклюзія, доступність, універсальний дизайн, територіальна громада, архітектурне середовище, екзистенційна феноменологія, людський капітал.

ВСТУП

Сучасний дискурс навколо інклюзії в Україні найчастіше зводиться до технічного виконання державних будівельних норм (ДБН). Впровадження пандусів, тактильної плитки та підйомників сприймається як кінцева мета соціальної політики. Проте такий технікоцентричний підхід часто ігнорує саму природу інклюзії, перетворюючи її на механічне «нав'язування зверху», яке громада не завжди розуміє і приймає. Як наслідок, ми спостерігаємо феномен «неякісної доступності» або навіть саботаж інклюзивних рішень на місцях.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення інклюзії в проектуванні не просто як адміністративного завдання, а як складного темпорального процесу, що існує в тканині людської взаємодії протягом століть. Навіть у жорстких ієрархічних суспільствах минулого, від пізньої Римської імперії до середньовіччя, механізми інклюзії спрацьовували всупереч відсутності спеціальної інфраструктури, даючи змогу маргіналізованим групам інтегруватися у суспільне життя та впливати на нього.

У статті висувається гіпотеза, що інклюзія є первинною відносно доступності. Доступність – це лише матеріальний слід, якісне втілення вже наявного соціального процесу. Проблема сучасного проектування полягає у спрощенні: акцент на фізичних вадах (зокрема, опорно-рухового апарату) залишає «поза кадром» ментальну та душевну виключеність, яку значно складніше зафіксувати кількісними методами.

Відмова від позиції «повного контролю» та перехід до «розуміючої методології» (екзистенційної феноменології) дає змогу побачити в громадах не просто споживачів стандартів, а живі осередки смислів, де інклюзія вже відбувається. Такий підхід дає змогу архітекторам та дослідникам змінити роль із «нав'язувачів форми» на «спостерігачів змісту», що є ключовим для збереження та примноження людського капіталу в довгостроковій перспективі.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз проблеми інклюзії та доступності в сучасному науковому дискурсі демонструє поступовий перехід від медичної

моделі інвалідності до соціальної та правової. Проте теоретичне підґрунтя процесу інклюзії як незалежного соціального феномена залишається дискусійним.

Розглянемо концептуалізацію інклюзії та доступності. Фундаментальне визначення соціальної інклюзії, запропоноване Комісією європейських співтовариств у 2003 році, закладає основу для розуміння цього явища як процесу забезпечення ресурсів для повноцінної участі індивіда в усіх сферах життя. У контексті матеріального втілення цих ідей ключовими є праці Едварда Штайнфельда, одного з авторів концепції Універсального дизайну [19]. Він розглядає дизайн не просто як набір технічних параметрів, а як інструмент покращення людської продуктивності та добробуту.

Питання того, що інклюзія може відбуватися стихійно без активного залучення громад, опосередковано підтверджується історичними дослідженнями соціальної мобільності. Приклади успіху осіб з низьким соціальним стартом у «жорстких» суспільствах корелюють з працями дослідників античності, які описують складність соціальних ліфтів Римської імперії, де особисті якості та обставини часом важили більше за формальний статус.

Невідповідність між формальною доступністю та реальним досвідом користувачів досліджується у працях сучасних урбаністів та архітекторів. Зокрема, критика вузького розуміння доступності (фокус лише на опорно-руховому апараті) звучить у роботах, присвячених нейродивергентності та психічному здоров'ю в місті. Проблема «невидимих бар'єрів» та емоційного відчуження підіймається у феноменологічних дослідженнях простору у працях М. Мерло-Понті щодо сприйняття тіла та простору [9] та Ю. Палласмаа, який наголошує на важливості багатосенсорного сприйняття архітектури [16].

Роль громади у прийнятті або відторгненні інклюзивних змін перегукується з теорією соціального капіталу Р. Патнема [10] та теорією Дж. Джекобс про «живі міста» [6]. Вони доводять, що життєздатність міського середовища залежить від органічних взаємодій всередині ком'юніті, а не від нав'язаних зовнішніх схем. Відсутність зв'язку між пандусом (формою) та «змістом» життя

громади веде до деструкції інклюзивних елементів, що підтверджує актуальність переходу до «розуміючої методології».

Застосування екзистенційної феноменології для оцінки соціальних процесів базується на методах Е. Гуссерля, зокрема його концепції «життєвого світу» (*Lebenswelt*), викладеній у праці «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» [5]. М. Гайдеггер у роботі «Будувати, проживати, мислити» обґрунтовує первинність екзистенційного перебування людини в просторі над його технічним впорядкуванням. У контексті архітектури цей підхід дає змогу відійти від редукціонізму (спрощення людини до її фізичних вад) і зосередитись на щоденному досвіді індивіда, де інклюзія є органічною частиною буття-в-світі. Аналіз джерел свідчить про те, що, попри розробленість технічних стандартів, бракує досліджень, які б розглядали інклюзію як самодостатній історичний та еволюційний процес. Існує прогалина у розумінні того, як «вторинність» доступності щодо інклюзії впливає на якість середовища, що зумовлює необхідність цього дослідження [1].

МЕТА

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні інклюзії як первинного, динамічного соціального процесу та визначенні ролі громади й «розуміючої методології» у втіленні якісної доступності середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Інклюзію варто розглядати як динамічний, складний темпоральний процес, який, ймовірно, відбувається і без активного залучення громад, проте саме громади можуть підсилити або знищити його. Інклюзія стається навіть тоді, коли на виключені групи населення не звертають «увагу» проєктувальники або цілеспрямований погляд публічної спільноти. Наприклад, у достатньо «жорстких» суспільствах (на кшталт пізньої Римської імперії) люди, які не могли виконувати звичні для того суспільства дії через фізичний, економічний або психологічний стан, все одно іноді займали певні позиції або ж взагалі навіть мали успіх, а отже, і нащадків (імператор Діоклетіан (Гай Аврелій Валерій Діоклетіан) був сином вольновідпущеника, проте зміг піднятися до рівня імператора). Це означає, що навіть у таких несприятливих умовах можна помітити риси процесу інклюзії.

Наведемо такі означення інклюзії, доступності та універсального дизайну, які базуються на наявному дискурсі.

Соціальна інклюзія – це процес, який гарантує, що особи, які перебувають під загрозою бідності та соціального відчуження, отримують можливості та ресурси, необхідні для повноцінної участі в економічному, соціальному, політичному та культурному житті, а також для того, щоб мати рівень життя, який вважається нормальним у суспільстві, де вони проживають. Вона забезпечує їхню ширшу участь у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя, та доступ до їхніх основоположних прав, викладених у Спільній доповіді про соціальну включеність, що підсумовує результати аналізу національних планів дій щодо соціального включення [8].

Універсальний дизайн, за визначенням Е. Штайнфельд, – це процес, що розширює права та можливості різних груп населення, сприяючи покращенню людської продуктивності, здоров'я, добробуту та соціальної участі [19].

Доступність – це ступінь, до якого певний продукт, пристрій, програма, послуга, ресурс чи середовище є доступними для конкретного користувача.

Базуючись на попередніх визначеннях, можемо сказати, що доступність сприймається як певне матеріальне втілення, якість наявного процесу, причини утворення якого перебувають за межами одного середовища, яке охоплює доступність. Отже, не доступність породжує інклюзію, а інклюзія виражається в доступності. Саме у такому порядку вона буде мати якісний елемент. У такому разі, якщо доступність втілена перша, базуючись на спрощених уявленнях архітекторів про процес інклюзії, можемо пояснити випадки незрозумілого втілення елементів доступності, відсутності зв'язку пропонованого втілення доступності та ширшого актуального процесу інклюзії у цьому місці.

Якщо прийняти позицію, що цей процес ішов відносно незалежно багато століть, можна припустити, що він тривав у місцях, які й зараз є центрами громад, та творився у процесі звичної взаємодії індивідів у ньому, які послуговувались певними намірами та смислами. Отже, місця та самі ком'юніті можуть нести відбитки історій та взаємодій, які так чи інакше містили елементи процесу інклюзії. Якщо цей процес іде, ці громади досі містять його актуальні прояви у своїх намірах, середовищі, які не слід переривати, а лише за можливості зберегти і підсилити.

Можна припустити, що архітектори або дослідники мають займати, радше, позицію спостереження та виявлення вже наявного а не нав'язування аби мати змогу помітити деталі цього процесу і не ігнорувати усі доступні аспекти. Як ми уже зазначали, доступність є вторинною до інклюзії, а отже, нав'язування елементів доступності може бути неефективним там, де не спостерігається процес інклюзії або не виявлено природу цього процесу, яка буде мати спільності з буденним життям громади.

За умов підходу, який наразі використовується, що кожна будівля має бути доступна, втрачається зв'язок з відповідальністю громади. Соціум ніби приписує обов'язкову роль виконання стандартизованих елементів тим, для кого ця ідея інклюзії, якщо й існувала, то в іншій формі, ігноруючи інше розуміння феномена інклюзії. Такий підхід не бере до уваги, що інклюзія здатна втілюватись у розумінні громади не тільки у формах пандусів або велодоріжок. Громади можуть не розуміти стандартизовані втілення доступності і не прив'язувати їх до місця та процесів, які наділяють значенням. Саме тому представники громади можуть руйнувати пандуси або відмовлятися змінювати наявний лад, або втілювати їх незрозуміло. Ймовірно, ці втілення елементів не прожиті ними в тій формі, в якій вони пропонуються владою або наявним дискурсом.

Громади містять розуміння процесу інклюзії, адже він там наявний, тож проблемою є, радше, однотипність пропонованих втілень доступності та ігнорування зістопродукуючих чинників у громаді, які вплинуть на деталі ситуації, аби уникнути симпліфікацій. Вираження цієї однотипності та спрощеності бачення проблеми можна спостерігати хоча б у тому, що більшість стандартів доступності, закріплених у ДБН, концентрується на проблемах людей з вадами опорно-рухового апарату [7], проте абсолютно ігнорує потреби людей з вадами психіки або хворих на рак чи інші недуги.

Цю проблему можна пояснити очевидністю площини даності бар'єрної ситуації для людини з вадами опорно-рухового апарату, яка дається нам у такому вигляді завдяки наявній методології спостереження. За умови наявної методології сприйняття нам простіше помітити біль людини з вадами опорно-рухового апарату або без кінцівки, ніж душевну виключеність індивіда, адже тіло дано нам у площині, яку помітити легше.

Ймовірно, аби уникнути цього, замість кількісних методів можна звернути увагу на якісний підхід, а також задатись питанням про розширення або зміну площини спостереження елементів інклюзії.

Окремо слід зазначити що, якщо це незалежний процес, то характер цього процесу інклюзії є багатофакторним, інтерсуб'єктивним та не піддається повному опису з однієї позиції, оскільки у нього залучено чимало одночасних процесів, зупинити які або визначити початок чи кінець яких важко. Наші уявлення про інклюзію як про концепцію, яку можна осмислити від початку до кінця аналітичними методами (або з позицій західного редукціонізму чи постпозитивізму), можуть зазнати невдачі, адже вони будуть припускати спрощення та ігнорувати багато деталей процесу інклюзії. Тож перший крок, який можна зробити досліднику, – це віддалитись від ідеї повного контролю, пояснення і підпорядкування цього процесу, замислившись над актуальністю розуміючої методології, які варто використати під час оцінювання явищ інклюзії. Процеси можна легше оцінити з позиції розуміючих методів (екзистенційної феноменології), що концентруються на виявленні зістопродукуючих факторів.

Якщо інклюзія – це незалежний процес, то це означає, що відбувається процес накопичення. У цьому разі можна говорити про розширення структури соціальних порядків та дискурсу. Зниження смертності та інвалідизації також веде до збільшення тривалості та якості життя. Це можна уявити як накопичення людського капіталу, оскільки зберігається найбільший ресурс суспільства – його громадяни, їхнє здоров'я та продуктивність. Навіть попри жорсткі суспільства, які робили акцент на знищенні, більшість суспільств вибрала вектор створення як еволюційного механізму адаптації, що привело їх до виживання. Ті ж суспільства, які вибирали нищення як основну цінність, поступово зникали. Інклюзивна дія накопичує, а не тримає сталою кількість методів взаємодії, а отже, характерними для такого процесу є утворення нових форм взаємодій і одночасне їх закріплення у полі дискурсу для того, аби вони не зникли. Саме таким чином розвивається культурна складова частина. З іншого боку, культурна складова частина є певним вторинним слідом та відображенням процесу, до розуміння якого ми намагаємось дійти.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проведене дослідження, приходимо до переосмислення інклюзії як фундаментального еволюційного механізму, що є первинним щодо будь-яких архітектурних чи дизайнерських рішень. Доступність не породжує інклюзію, навпаки, якісна доступність є матеріальним вираженням уже наявного процесу соціальної включеності. Дизайн, відірваний від актуального контексту громади, приречений на нефункціональність (симпліфікацію), що ми й спостерігаємо у випадках формального втілення стандартів, які згодом ігноруються або руйнуються мешканцями. Сучасна методологія проектування, закріплена у нормативних документах, страждає на надмірне спрощення, фокусуючись переважно на видимих бар'єрах для людей з порушеннями опорно-рухового апарату. Це залишає поза увагою потреби людей з ментальними розладами, онкологічними захворюваннями чи іншими складними станами, що потребує розширення площини спостереження дизайнера. Використання «розумючої методології» (екзистенційної феноменології) дає змогу виявити унікальні змістопроductive фактори всередині громади та інтегрувати дизайн у вже наявні живі процеси взаємодії. Таким чином, майбутнє інклюзивного дизайну лежить у площині відмови від тотального аналітичного контролю на користь глибинного розуміння інтерсуб'єктивних процесів громади. Тільки той простір, що є «прожитим» та наділеним значенням самими користувачами, може стати по-справжньому інклюзивним, забезпечуючи не лише фізичну доступність, але й культурну та соціальну тяглість розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Гайдеггер М. Буття і час / пер. з нім. В. Терлецького. Київ: Видавництво Жупанського, 2007. 480 с.
- [2] Гайдеггер М. Будувати, проживати, мислити. *Долання метафізики* / пер. з нім. Київ: Дух і Літера, 2019. С. 135–156.
- [3] Гел Й. Життя серед будівель: використання публічного простору / пер. з англ. М. Ангелової. Київ: Канонір, 2018. 216 с.
- [4] Гіденс Е. Улаштування суспільства: Нарис теорії структуризації / пер. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1999. 464 с.
- [5] Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія: вступ до феноменологічної філософії / пер. з нім. Харків: Фоліо, 2021. 432 с.

[6] Джекобс Д. Смерть і життя великих американських міст / пер. з англ. А. Павлишина. Київ: Наш Формат, 2017. 448 с.

[7] ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. Київ: Мінрегіон України, 2018. 66 с. (Державні будівельні норми України).

[8] Комісія європейських співтовариств. Спільна доповідь про соціальну включеність, що підсумовує результати аналізу національних планів дій щодо соціального включення (2003–2005): офіц. текст. Брюссель, 2003. 240 с.

[9] Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з франц. О. Йосипенка. Київ: Український Центр духовної культури, 2001. 552 с.

[10] Патнем Р. Творення демократії: Традиції громадянської активності в сучасній Італії / пер. з англ. В. Юценка. Київ: Основи, 2001. 302 с.

[11] Сеннет Р. Будувати і жити. Етика для міста / пер. з англ. О. Стукала. Київ: ArtHuss, 2019. 368 с.

[12] Imrie R. *Accessible Housing: Quality, Disability and Design*. London: Routledge, 2012. 248 p.

[13] Heidegger M. *Introduction to Metaphysics*. 2nd ed. New Haven: Yale University Press, 2014. 284 p.

[14] Mace R. L. *Universal Design: Housing for the Lifespan of All People*. Rockville: U.S. Department of Housing and Urban Development, 1998. 40 p.

[15] Preiser W., Smith K. *Universal Design Handbook*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill Education, 2010. 496 p.

[16] Pallasmaa J. *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. 3rd ed. Chichester: John Wiley & Sons, 2012. 128 p.

[17] Robert Steuteville, 25 Great Ideas that Shaped New Urbanism: CNU: 2019, 204 p.

[18] Steinfeld E., Maisel J. *Universal Design: Creating Inclusive Environments*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2012. 382 p.

[19] Steinfeld E., Danford G. S. *Measuring Enabling Environments. Enabling Environments: Measuring the Impact of Environment on Disability and Rehabilitation* / ed. by E. Steinfeld, G.S. Danford. New York: Kluwer Academic, 1999. P. 11–34.

[20] Winchester H.P.M. *Qualitative research and its place in human geography. Qualitative Research Methods in Human Geography* / ed. by I. Hay. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 3–18.

REFERENCES

- [1] Heidegger, M. (2007). *Buttia i chas* [Being and time] (V. Terletskyi, Trans.). Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskoho [in Ukrainian].
- [2] Heidegger, M. (2019). *Buduvaty, prozhyvaty, myslyty* [Building, dwelling, thinking]. In *Dolannia metafizyky* [Overcoming metaphysics] (pp. 135–156). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
- [3] Gehl, J. (2018). *Zhyttia sered budivel: vykorystannia publicchnoho prostoru* [Life between buildings: using public space] (M. Anhelova, Trans.). Kyiv: Kanonir [in Ukrainian].

[4] *Ulashtuvannia suspilstva: Narys teorii strukturatsii* [The constitution of society: Outline of the theory of structuration] (V. Shovkun, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

[5] *Kryza yevropeyskykh nauk i transtsendentalna fenomenolohiia: Vstup do fenomenolohichnoi filosofii* [The crisis of European sciences and transcendental phenomenology: An introduction to phenomenological philosophy]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

[6] Jacobs, J. (2017). *Smert i zhyttia velykykh amerykanskykh mist* [The death and life of great American cities] (A. Pavlyshyn, Trans.). Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].

[7] DBN V.2.2-40:2018. (2018). *Inklyuzyvnist budivel i sporud. Osnovni polozhennia* [Inclusiveness of buildings and structures. Main provisions]. Kyiv: Minrehion Ukrainy [in Ukrainian].

[8] Commission of the European Communities. (2003). *Spilna dopovid pro sotsialnu vkluchenist* [Joint report on social inclusion]. Brussels [in Ukrainian].

[9] Merleau-Ponty, M. (2001). *Fenomenolohiia spryiniattia* [Phenomenology of perception] (O. Yosypenko, Trans.). Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovoï kultury [in Ukrainian].

[10] *Tvorennia demokratsii: Tradytsii hromadianskoi aktyvnosti v suchasniï Italii* [Making democracy work: Civic traditions in modern Italy] (V. Yushchenko, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

[11] *Buduvaty i zhyty. Etyka dlia mista* [Building and dwelling. Ethics for the city] (O. Stukalo, Trans.). Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].

[12] Steinfeld, E., & Maisel, J. (2014). *Universalnyi dyzain: Stvorennia inklyuzyvnoho seredovyshcha*

[Universal design: Creating inclusive environments]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

[13] Imrie R. (2012). *Accessible Housing: Quality, Disability and Design*. London: Routledge [in English].

[14] Heidegger, M. (2014). *Introduction to metaphysics* (G. Fried & R. Polt, Trans.; 2nd ed.). Yale University Press. [in English].

[15] Mace, R. L. (1998). *Universal Design: Housing for the lifespan of all people*. U.S. Department of Housing and Urban Development. [in English].

[16] Preiser, W. F. E., & Smith, K. H. (Eds.). (2010). *Universal Design Handbook* (2nd ed.). McGraw-Hill Education. [in English].

[17] Pallasmaa J. (2012) *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. 3rd ed. Chichester : John Wiley & Sons [in English].

[18] Steuteville, R. (2019). *25 Great Ideas that Shaped New Urbanism*. CNU [in English].

[19] Steinfeld, E., & Maisel, J. L. (2012). *Universal design: Creating inclusive environments*. John Wiley & Sons [in English].

[20] Steinfeld, E., & Danford, G. S. (1999). Measuring Enabling Environments. In E. Steinfeld & G. S. Danford (Eds.), *Enabling Environments: Measuring the Impact of Environment on Disability and Rehabilitation* (pp. 11–34). New York: Kluwer Academic [in English].

[21] Winchester, H.P.M. (2005). Qualitative research and its place in human geography. In I. Hay (Ed.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (2nd ed., pp. 3–18). Oxford: Oxford University Press [in English].

ABSTRACT

Korol V., Tvoronovych I. Peculiarities of phenomenological and temporal aspects of inclusion in the process of forming modern universal design

In the modern world, the issues of social inclusion and spatial accessibility have ceased to be purely technical tasks of architectural design. Despite the existence of a comprehensive system of state building codes (DBN), the mechanical implementation of accessibility elements often fails to achieve its intended goal, remaining a formal «attachment» to the urban environment. The relevance of this study is driven by the necessity to redefine inclusion not merely as a set of ramps or lifts, but as a profound socio-cultural process that determines the viability and resilience of communities.

Purpose. *The study aims to analyze the interplay between the concepts of social inclusion, accessibility, and universal design within the context of community development, and to substantiate the need for a paradigm shift from a technical to a socio-cultural understanding of inclusive processes.*

Methodology. *The research employs «interpretive methodology» (Verstehende Methodologie) and existential phenomenology as alternatives to post-positivist control.*

Results. *The study demonstrates that accessibility is secondary to inclusion, serving as a material manifestation and a qualitative indicator of the inclusive process rather than its root cause. It is revealed that a reductionist focus solely on physical barriers (architectural accessibility), while ignoring mental and psychosocial aspects,*

leads to alienation between residents and the built environment. Inclusion is established as a dynamic, temporal process that evolves independently of external design.

Scientific novelty. The author proposes a paradigm shift in the perception of inclusion: moving away from treating it as a set of technical standards (building codes) toward understanding it as a complex, dynamic, and temporal socio-cultural process. The study substantiates the organic nature of inclusive mechanisms even within rigid hierarchical structures.

Practical relevance. The proposed approach allows architects and researchers to adopt the position of a «participant observer», facilitating the creation of solutions that resonate with the authentic needs and meanings of communities. Inclusion is framed as a strategic mechanism for human capital accumulation, which is vital for sustainable territorial development and social cohesion.

Keywords: social inclusion, accessibility, universal design, community-centric design, spatial practices, existential phenomenology, human capital.

AUTHOR'S NOTE:

Korol Volodymyr, Associate Professor at the Department of Fine Arts and Architectural Graphics, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine, e-mail: korol.vp@knuba.edu.ua, orcid: 0000-0001-5474-5321.

Tvoronovych Ihor, PhD in Design, Associate Professor at the Department of Fine Arts and Architectural Graphics, Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine, e-mail: igorwork19@gmail.com, orcid: 0000-0001-9934-2139.

Дата першого надходження статті до видання: 28.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

